

ÚJ MAGYAR FÜVÉSZKÖNYV

MAGYARORSZÁG HAJTÁSOS NÖVÉNYEI

Határozókulcsok

Új magyar fűvészkönyv

Magyarország hajtásos növényei

Határozókulcsok

Szerkesztette: Király Gergely

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság
2009

Bevezető

A határozókönyvben a Magyarország területén előforduló őshonos, behurcolt és kultivált (a szabadban természet ill. időnként megtelepedő) hajtásos növények szerepelnek. Az őshonos fajok között az ország területén jelenleg is megtalálható spontán növények mellett feltüntettük a bizonytalan előfordulású és a korábban ismert hazai élőhelyeiről bizonyosan kipszult taxonokat is. Ezen felül a kulcsokban kivételes esetekben olyan növények is szerepelnek, amelyeket eddig nálunk nem találtak, de a környező országokban élő állományaik alapján várható, hogy hazánkban is előkerülnek. A nem őshonos (behurcolt vagy kultivált) taxonokat külön megjelöltük, illetve a helyeken minden esetben megadtuk az adott taxon eredeti elterjedési területét is.

A szuperspecifikus taxonok sorrendje megegyezik a *Flora Europaea* (Tutin *et al.* 1964–1980) taxonlistájának sorrendjével. A nemzetségeket családonként újrakezddőően római számokkal, a fajokat az elejétől folyamatosan arab számokkal sorszámoztuk. (A határozó második, a fajok részletes ábráit bemutató kötetében a könnyű kereshetőség érdekében a fajok ugyanezt a sorszámot viselik.)

A szerkesztés közben az alábbi főbb irányelveket követtük.

A kulcsok dichotomikus rendszerben íródtak, és differenciális bélyegek alapján különbítik el a taxonokat. Arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint makromorfológiai bélyegek alapján meghatározhatóak legyenek a növények.

A határozó 39–70. oldalain találhatóak az általános kulcsok. Ezek segítségével általában osztály, család vagy nemzetség szintig lehet határozni, a faj pontos azonosítása a részletes kulcsoknál lehetséges. Egyes nemzetségek kulcsa előtt a határozást segítő megjegyzések szerepelnek. Legtöbb esetben a taxonok elkülönítését végző differenciális rész után – gondolatjellel elválasztva – leíró rész következik, mely tovább segíti a azonosítást. A méretadatokat minden esetben számszerűsítettük, kerültük a pontatlan ellentétpárokat (pl.: kisebb, nagyobb), illetve a jellemző értékek mellett gyakran megadtuk a szélsőséges adatokat is. A határozókulcsok végén feltüntetésre került a taxon termete, életformája, virágzási (harasztok esetében spóraérés) ideje, jellemző élőhelye, magyarországi elterjedése. Az előfordulási adatoknál jeleztük az adott földrajzi nagytájra jellemző gyakoriságot. A földrajzi nagytájakat Marosi – Somogyi (szerk., 1990) szerint értelmeztük. Amennyiben az adott nagytájon belül jellegzetes elterjedést mutat egy taxon, ezt külön feltüntettük. A nagytájban ritka fajok esetében a kisebb tájegységek, illetve a település vagy földrajzi hely megnevezésével pontosabb helymeghatározás történt. A taxon jellemző-sének végén, szögletes zárójelben olvashatók a fontosabb társnevei.

A kulcsok szerzőit az adott taxon oldalán, sorszámozott lábjegyzetben tüntettük fel. A családoknál (ritkán osztályoknál) feltüntettük azokat a szerzőket, akik az oda tartozó nemzetségek mindegyikét vagy többségét írták. A család vagy osztály szerzőjeként feltüntetett szerzőket nem jelöltük külön az általuk írt *nemzetségeknél*. Egyes génuuszok szerzőit viszont külön feltüntettük akkor, ha nem egyeznek meg a család szerzőjével. „Anon.” rövidítéssel jeleztük azokat a rendszertani egységeket, amelyek szerzői nem kívánják magukat megnevezni.

A határozókulcsban található alakitani szakkifejezések magyarázata a könyv 14–38. oldalain található. A kulcsban néhol a határozást segítő ábrák szerepelnek, amelyek sorszáma a szövegben # jelet követően történik hivatkozás. Az ábrák készítői a sorszámok alapján azonosíthatók a kötet 5. oldalán.

Az auktornevek egységesítését Brummitt – Powell (1992) kiadványa alapján végeztük. Az adatokat helyenként az International Plant Name Index internetes adatbázisa alapján egészítettük ki. Az auktornevek rövidítéseiinek betűrendes mutatója a kötet 584–598. oldalain található.

A könyvben használt egyéb rövidítések valamint magyarázatuk az előzőeken szerepelnek.

Egyre gyakrabban fogalmazódik meg az az igény, hogy a határozókönyvek is kövessék a rendszertan legfrissebb eredményeit. A növényrendszertan napjainkban – elsősorban az örökítőanyag molekuláris kutatásának köszönhetően – új virágkorát éli, valóságos forrongásban van. De nem elsősorban ezeknek a kutatásoknak a szinte nap mint nap jelentkező új eredményei miatt döntöttünk úgy, hogy könyvünk a hagyományos rendszert követi. Ennek kettős és prózaibb oka van. Egyrészt a

határozó megvalósításával kapcsolatos munkálatok több mint tíz évvel ezelőtt kezdődtek. Másrészt célunk elsősorban az volt, hogy a taxonok a lehető legkönnyebben és legegyszerűbben meghatározhatók legyenek. Márpedig egyszerűbb és használhatóbb kulcsokat lehet írni a „hagyományos”, túlnyomórészt morfológiai alapokon nyugvó rendszertani egységekre, mint a molekuláris filogenetikai kutatások nyomán „földindulás”-szerűen átrendezett magasabb taxonokra. Ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen genetikai vizsgálatok több esetben rámutattak, hogy egyes, egymáshoz hasonló taxonok közti morfológiai hasonlóság csak konvergens evolúció eredménye, s így felszínes, tehát nem tükrözi a valós rokonsági kapcsolatokat. A molekuláris taxonómusok által alkalmazott genetikai jellemzők gyakran konfliktusba kerülnek a növények morfológiai alapú azonosítása során általánosan használt homoplázikus (konvergens evolúcióból származó) jegyekkel. Bár mai tudásunk szerint a genetikai bélyegek tükrözik hívebben a taxonok evolúcióját, jelen munkának azonban gyakorlati célja, hogy morfológiai alapon nyújtson segédkezet a hazai természetben észlelt növényi változatosságban való eligazodáshoz, melyhez ezért morfológiai jegyek összehasonlítását használja. Így könyvünk kulcsai általában morfológiailag jól azonosítható csoportokhoz (főként családokhoz, nemzetségekhez) vezetnek, amelyek nem mindenkor feleltethetők meg a leszármazási kapcsolatokat jelenlegi tudásunk szerint legjobban tükröző rendszer taxonjaival. Gyakorlatunk, úgy véljük, nem egyedülálló. Például az Oxford University Press kiadásában megjelenő monumentális *Genera Orchidacearum* című mű (szerkesztői: Pridgeon, A.M. – Cribb, Ph.J. – Chase, M.W. – Rasmussen, F.N.) is mesterséges kulcsokat („artificial key”) közöl, annak ellenére, hogy a harmadik szerkesztő a növények molekuláris filogenetikai kutatásainak egyik jelentős alakja [az Angiosperm Phylogeny Group vezető egyénisége]. Azon érdeklődők számára, akik a taxonok jelenlegi, a molekuláris filogenetikai kutatások eredményeit tükröző rendszertani helyéről kívánnak tájékozódni, ajánljuk az Angiosperm Phylogeny Group II. (2003) cikkét, Stevens (2001-től) folyamatosan frissített világhálólhelyét, valamint magyar nyelven Bagi (2008), Podani (2007), valamint Ujhelyi – Molnár (2006) könyveit.

A magyar elnevezések tekintetében arra törekedtünk, hogy minden a határozóban előkerülő növénynevezésnek legyen magyar neve, továbbá minden, kulcsban szereplő fajnak legyen kettős magyar neve, legfeljebb a monotipikus nemzetségek képviselői lehetnek kivételek. E téren az úttörő és azóta is egyedülálló következetességű Magyar Fűvész Könyv (Diószegi – Fazekas 1807) példáját tartottuk szem előtt, továbbá alapműként használtuk Priszter (1998) művét is.

Örömmel és köszönettel veszünk minden, a kötettel kapcsolatos kritikai észrevételt, jobbító szándékú javaslatot (Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság címére, H-3758 Jósvafő, Tengersizem oldal 1., hatarozo.anp@t-online.hu).

Király Gergely

Virók Viktor

Szmorad Ferenc

Molnár V. Attila

Völcsej – Jósvafő – Debrecen, 2009. március 1.